

Калина МАЛЕСКА
Филолошки факултет „Блаже Конески“
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Скопје, Македонија

УЛОГАТА НА КНИЖЕВНОСТА ВО РАЗНИШУВАЊЕ НА ПОЛИТИЧКАТА МОЌ ВО *ЗАРОБЕНИОТ УМ* НА МИЛОШ

Апстракт: Овој есеј го истражува начинот на кој Чеслав Милош во своето дело *Заробениот ум* ги објаснува и се обидува да ги надмине недоразбирањата за тоа зошто голем дел од интелектуалците од Источна Европа го прифатиле комунизмот. Освен што темелно ги истражува општествено-историските околности со цел подобро да ги разбере и објасни мотивите на писателите да го напуштат својот автентичен начин на пишување и да се приклонат кон барањата и принципите на социјалистичкиот реализам, Милош исто така навлегува и во темата на тоа со кои постапки и методи некои книжевни дела успеваале одредено време да го поткопаат политичкото влијание во Полска. Четирите поглавја на делото што следат по размислите за општите принципи даваат портрети на четворица полски интелектуалци кои се приклониле кон комунистичкиот режим. Иако постои осуда кон ваквите постапки, сепак, Милош се обидува објективно да ги претстави и да придонесе кон разбирање на нивните мотиви, укажувајќи на тоа дека би било премногу симплифицирано сфаќањето дека тие треба брзо и лесно да се осудат.

Клучни зборови: Чеслав Милош, моќ, комунизам, интелектуалци, Полска

Вовед

Иако делото *Заробениот ум* на полскиот писател и дипломат Чеслав Милош останува запомнето по својата прониклива анализа на функционирањето на психологијата на сталинизмот, неговата значајност, како што ќе се обиде да покаже овој текст, се должи на тоа што тоа претставува анализа на начинот на размислување и светогледот и на луѓето од Источна Европа, од една страна, и на луѓето од Западна Европа и Америка, од друга. Како ретко која друга книга, *Заробениот ум* сеопфатно ги расветлува причините за суштинските недоразбирања меѓу овие две страни за време на студената војна и ги разбива предрасудите на западниот човек за тоа зошто голем број интелектуалци од Источна Европа решиле да го прифатат сталинизмот и зошто решително се спротивставувале на капитализмот; зошто други, сепак, пребегнале во Источна Европа; како и предрасудите на луѓето од Источна Европа за тоа дека народите од западните земји се површни материјалисти. *Заробениот ум*, објавен за првпат во 1953 година во Западна Европа, сè уште сосем прецизно ја објаснува психологијата на луѓето од Источна Европа која, се чини, дека не се сменила многу во споредба со периодот пред шеесет години –

ваков впечаток се добива откако ќе се прочита оваа книга. Книгата, пишувана како есеј исполнет со политички размисли и референци на книжевни дела од светската литература, говори за писателите во Полска за време на Втората светска војна и веднаш по нејзиното завршување, кои долго време биле во дилема дали да се приклучат кон комунистичкиот режим или да му се спротивстават – по што некои го избрале едниот правец, а други другиот.

Темата за улогата на книжевноста во анализирање, а понекогаш дури и разнишување на политичката моќ Милош ја загатнува уште во првиот дел кога говори за романот *Незаситност* на С. И. Виткјевич, а подоцна и темелно ја анализира кога говори за субверзивната моќ на првите романи на Алфа, расказите на Бета од логорите во Германија, како и раните песни на Делта – во сите три случаи се мисли на делата напишани пред тие да станат јавни бранители на комунистичката власт во Полска. Четирите поглавја на делото што следат по размислите за општите принципи даваат портрети на четворица полски интелектуалци кои се приклониле кон комунистичкиот режим. Иако постои осуда кон ваквите постапки, сепак, Милош се обидува објективно да ги претстави и да придонесе кон разбирање на нивните мотиви, укажувајќи на тоа дека би било премногу симплифицирано сфаќањето дека тие треба брзо и лесно да се осудат. *Заробениот ум*, како ретко кое друго дело, ги поврзува книжевноста и политиката на таков начин што станува јасно дека книжевноста не може да биде област која е целосно имуна и независна од реалноста – како што често била претставувана низ историјата на литературата – туку може да има и извонредна улога во разнишување на зацврстените политички идеологии, особено во услови на диктатура. Овој есеј има за цел да ја истакне токму оваа доблест и вредност на *Заробениот ум*: нејзиниот обид не само да критикува, туку да ги разбере процесите, начините на размислување и мотивите за дејствување во рамки на комунистичкиот систем.

Недоразбирања меѓу Источна Европа и Западот

Уште веднаш по издавањето *Заробениот ум* прераснува во голем успех што му носи на авторот меѓународен углед. нарекувана е „најтемелната студија на комунизмот“, дело што „ја дискредитира културната и психолошката машинерија на комунизмот“, а исто така се истакнува и навистина темелната анализа како метод што придонесува уште повеќе кон вредноста на делото. Темата со која се бави оваа книга поттикнала многу критичари да ја споредуваат со *Мрак на пладне* на Артур Кеслер и *Илјада деветстотини осумдесет и четврта* на Џорџ Орвел.

Сепак, она што е многу важно да се истакне е гледиштето на самиот Милош во однос на местото што го добива неговото дело во светската книжевност и есеистика. Имено, голем дел од антикомунистите сметале дека *Заробениот ум* не е доволно силна критика на сталинизмот. Во врска со ова, Милош вели дека „антикомунистите ја сметаа за сомнителна затоа што не ги нападнав комунистите доволно силно. Се обидов да ги разберам процесите и тоа ним не им се допадна. Ова, исто така, создаде претстава, особено на Запад, дека јас сум политички автор. Ова беше недоразбирање зашто мојата поезија не беше позната. Никогаш не сум бил политички автор и работев напорно за да го уништам ваквиот имиџ за себе“ (Milosz во: Wroe 2001). Токму оваа доблест и вредност на книгата *Заробениот ум* вреди да се истакне: нејзиниот обид не само да критикува, туку да

ги разбере процесите, начините на размислување и мотивите за дејствување во рамки на комунистичкиот систем.

Иако *Заробениот ум* се бави со доминацијата на комунистичката идеологија врз поединците, поради што некои автори, како Андреј Франашек, сметале дека гледиштата на Милош во оваа книга се веќе застарени или, поточно, надминати, особено што младите во Централна и во Источна Европа веројатно повеќе не се чувствуваат загрозувано како во периодот за кој говори Милош, патуваат, говорат странски јазици, сепак самиот Франшек во 2017 година признава дека грешел во однос на овие согледби. Во својот текст за *Њујорк Тајмс*, тој објаснува зошто и на кој начин *Заробениот ум* сè уште е и веројатно уште долго ќе биде релевантна за човештвото: „Важноста на анализата на Милош е во тоа што таа може да се примени на многу повеќе, а не само на комунизмот и фашизмот, па дури и политичката идеологија“ (Franaszek 2017). Имено, особено последнава деценија покажува дека механизмите на контрола на умот се многу подискретни и се наоѓаат во секојдневниот живот и низ целиот свет, дури и во демократските земји, а не само во тоталитарните режими.

Низ есеистички размисли, споредби меѓу луѓето од Источна и од Западна Европа, кои добро ги познавал од личното искуство и низ анализа на книжевни дела, Милош ја застапува тезата дека е сосема погрешно општоприфатеното мислење на запад дека сталинизмот се одржувал во Источна Европа само низ употреба на присила. Всушност, според Милош, успехот на сталинизмот е комбинација на присила, но и на други фактори што не смеат да се занемарат, меѓу кои еден од главните е внатрешната човечка потреба за рамноправност и хармонија. Така, за четворицата автори за кои говори.ⁱ

Голем дел од недоразбирањата меѓу Источна Европа и западот, особено Америка, Милош го гледа во сосем различните општествени и културолошки услови во кои тие се наоѓаат и погрешниот обид на нивните граѓани да ја изедначат туѓата состојба со својата. Така, цитирајќи еден свој пријател којшто му поставил прашање што прилично често го слушал во својата земја – односно, „дали Американците се навистина толку глупави?“ (Miloš 1985: 035) – Милош навлегува во анализа на гледиштата на источноевропските интелектуалци кон Америка. Тврди дека овие интелектуалци особено многу ги иритира „глупавоста“ на американскиот народ, кој црпи задоволство од чисто материјалните употреби на модерната цивилизација. Но, причината за таквиот впечаток не е што навистина постои некаков поголем степен на глупавост меѓу луѓето во западните земји. Всушност, оваа предрасуда се должи на тоа што источноевропскиот граѓанин е воспитуван во земја (на пример, Полска) во која традиционално постоела поделба меѓу „интелигенција“ и „народ“ и „тој обично, пред сè, ги бара идеите што ги создава интелигенцијата, која е квасец на револуционерните промени“ (Miloš 1985: 043)ⁱⁱ. Наидувајќи на општество во кое нема таква поделба, „тој тешко се снаоѓа со толку антиконцептуален материјал на набљудување“ (043).

Уште еден многу сличен пример е тоа што луѓето на Исток се навикнати сериозно да се однесуваат само кон оние појави во општествениот живот што се појавуваат во организиран и масовен размер. Спротивно на тоа, пак, на Запад оние уметнички дела што навистина вредат најчесто не добиваат таква сила; а со популарност се здобиваат филмови, бест-селери и илустрирани списанија. Тоа повторно претставува извор на недоразбирања, зашто на Запад овие изрази на масовната култура се третираат главно како разонода, додека луѓето на Исток, аналогно на својата ситуација, ги сметаат за дела што западниот свет ги оценува како вредни па, следствено, источниот човек ги сфаќа како

изрази на „гнилата западна култура“. А вистинскиот културен живот на Запад, истакнува Милош, е сосема различен.

Овие обиди за воспоставување разбирање меѓу Истокот и Западот се дотолку повпечатливи ако го земем предвид тврдењето на Милош дека не може да постои транснационално разбирање. Медлин Левин во својот есеј за политичката проза на Милош од 1950те, го цитира Милош дека „не верувам во можноста за разбирање надвор од истиот јазик и истата историска традиција“ (Милош во: Levine: 1998, 112). Ваквата изјава уште повеќе го истакнува подвигот на Милош во *Заробениот ум* да ги објасни случувањата и мотивите за нив така што ќе бидат разбирливи и надвор од неговиот јазик и историска традиција.

Уметноста на соцреализмот

Овој обид за разбирање на сечии гледни точки – и на луѓето од источните и на оние од западните земји – е карактеристично и се провлекува низ целото дело на Милош и во сите други аспекти. Така, авторот на *Заробениот ум* се обидува да ја објасни и мотивацијата зад создавање на реалистичката наспроти надреалистичката и експерименталната уметност, што по Втората светска војна беше особено значајно прашање и во Македонија. Иако свесен дека социјалистичкиот реализам во литературата речиси воопшто не произведува уметничка вредност, Милош со големо разбирање ги истражува мотивите што ги довеле уметниците да го прифатат и утврдува дека, во дадените околности, речиси и било невозможно еден писател да не поверува во социјалистичкиот реализам. Како што вели и во предговорот, делумно објаснувајќи зошто уметниците го напуштиле експериментирањето и се приклониле кон социјалистичкиот реализам при крајот на триесеттите години од дваесеттиот век, „мојата поезија, како и француската поезија, која особено ја почитував, беше малку разбирлива и блиска до надреализмот“ (Miloš 1985: 008). Но подоцна, под окупацијата тој се здобива со поголема свест за општественото значење на литературата, а нацистичките свирепости во голема мера влијаеле врз содржината на неговите творби; „едновременно, мојата поезија стана поразбирлива – како што обично се случува кога поетот сака нешто важно да им пренесе на читателите“ (Miloš 1985: 009). Всушност, се чини дека кога уметноста се соочува со трагични настани од огромни размери, тогаш во прв план избива пораката на сметка на формално-естетските експерименти. Ова Милош мошне илустративно го опишува и со ситуација во која сред жестоки борби со огнено оружје, некој лежи на калдрмата преплашен и гледа пред себе како калдрмата се исправа како боцки на еж, и тоа не е привид. Всушност, од куршумите што удираат по рабовите на камењата, камењата се креваат нагоре како боцки. „Таков момент *им суди* во човековата свест на поетите и филозофите,“ вели Милош (1985: 050). По ваков реален настан, секој поет би добил впечаток дека само поезија што се потпира на „*голото* искуство“ би можела да добие трајна вредност.

Но, повторно со разбирање, Милош укажува и на тоа дека колку и да се чинела неизбежна, во согласност со идеалите на социјалистичкото уредување, уметноста на социјалистичкиот реализам, всушност, парадоксално, се оддалечува од реализмот зашто лежи врз заблуда. Имено, иако во Полска или тогашна Чехословачка, на пример, постоел голем отпор кон надреализмот и другите експериментални уметнички движења поради нивното „тешко“, „неразбирливо“ значење и во книжевноста и во сликарството, сепак тие

веднаш наишле на многубројна публика бидејќи влијаеле врз стилот на рекламите, на модата, на театарскиот декор, односно сепак нашле примена во секојдневниот живот. Во споредба со тоа, оние познати огромни советски платна на кои се насликани портрети од високи функционери, иако навидум изгледаат реалистично, всушност се сосема отргнати од животот. Затоа, заклучува Милош, „Кога во сликарството и вајарството обврзува култот на грдотијата, а секаква смелост се смета за формализам, применетите уметности, отсечени од своите извори, се осудени на јаловост“ (Miloš 1985: 047).

Уште еден аспект во кој Милош ги разбива предрасудите е објаснувањето зошто луѓето од Западна Европа, а уште повеќе од САД, им се чинат на источноевропските интелектуалци како површни и несериозни, иако во суштина не се такви. Но, сепак делуваат несериозно поради тоа што „не минале низ искуства кои ги учат на релативноста на нивните судови и мисловни навики“ (Miloš 1985: 039). Всушност, Првата и Втората светска војна за првпат во Европа ги откриваат исконското насилство и разногласијата што постојат под текниот слој на цивилизацијата, но Америка на свој терен не го почувствувала ова благодарејќи на релативната стабилност во која се наоѓала. Бидејќи, како што вели Милош, „се родиле и биле воспитани во одреден општествен поредок и во одреден систем на вредности, мислат дека друг поредок мора да биде „неприроден“ и дека тој нема да успее да се одржи како спротивен на човечката природа. А сепак, и нив може да ги досегне оган, глад и меч“ (Miloš 1985: 039). Ваквата перспектива им дава на жителите на Источна Европа право да мислат дека знаат повеќе од жителите на западните земји зашто умеат да размислуваат социолошки и историски, со разбирање за нестабилноста и подложноста на промени на секој воспоставен систем на владеење.

А, сепак, иронично е што и едните и другите жители се подеднакво жртви на пропагандата на своите земји, подеднакво уверени дека тоа што се пренесува во медиумите е вистината. Пропагандата на која е изложен источноевропскиот човек „со сите средства се труди да го зацврсти во убедувањето дека нацизмот и американизмот се идентични појави, бидејќи израснуваат врз база на исти економски односи,“ и тој верува во тоа зашто нема други извори на информации. Во оваа смисла, и жителите на Америка се сосема исти, зашто и тие веруваат „во своите новинари, кои го уверуваат дека хитлеризмот и сталинизмот во ништо не се разликуваат“ (Miloš 1985: 041). Ваквите предрасуди што се последица на недоволното познавање за „другиот“ се токму она против кое Милош се бори со сите сили во *Заробениот ум*. Иако метафората на *заробениот ум* се однесува главно на источноевропските интелектуалци за кои, пред сè, говори Милош, јасно е низ примерите дека тоа може да биде и метафора со која се опфатени жителите од сите слоеви и на комунистичките и на капиталистичките земји кои не се обиделе да ги анализираат и да ги дознаат вистинските мотиви зад постапките на другата страна.

Промена во книжевните пристапи

Четири централни поглавја на *Заробениот ум*, што следат по размислите за општите принципи, даваат портрети на различни полски интелектуалци кои по долги премислувања се наклониле кон комунистичкиот режим. Иако, општо земено, постои осуда кон ваквите постапки, сепак, и овде Милош се обидува објективно да ги претстави и да придонесе кон разбирање на нивните мотиви, укажувајќи на тоа дека би било премногу симплифицирано сфаќањето дека тие треба брзо и лесно да се осудат. Тие интелектуалци ги дели на: Алфа, моралист; Бета, несреќен љубовник; Гама, роб на историјата; и Делта,

трубадур. Во делото на Милош тие не се именуваат, но, сепак, за многумина аналитичари на книгата, можат лесно да се препознаат и идентификуваат – а станува збор за познати прокомунистички интелектуалци во Полска.

Колку книжевноста се сметала за влијателна во однос на нејзиниот потенцијал да ја зацврсти или разниша политичката моќ на одредени групи во општеството се гледа токму низ поблиското следење на животот и пишувањата на четворицата писатели кои се во фокусот на *Заробениот ум*. Промената на нивниот пристап во книжевна обработка на романите, расказите или песните е многу значајна зашто укажува и на промена на пристапот во поглед на политичката идеологија што ја застапувале во даден миг – значи, книжевното остварување се доведува во директна врска со нивните општествени сфаќања. Ова е сосема различно од романтичарските идеи – на кои, меѓу другите, укажува и Рејмонд Вилијамс – дека поетот се наоѓа на некој начин над секојдневните општествено-политички превирања.

Така, Алфа, на пример, пред Втората светска војна објавувал раскази во десничарски наклонет неделник, што во тоа време не уживал добро мислење во јавноста. Според Милош, ставот на Алфа бил метафизички и трагичен, а најмногу го мачело прашањето за моралната чистота и чистотата на тонот. Но неговите гледишта се менувале, а неговиот авторитет како книжевник особено дошол до израз за време на војната, кога се организирале тајни книжевни читања и во подземјето се објавувале тајни публикации како знак на отпор против германскиот фашизам, а од Алфа се барало да пресуди кои постапки се правилни а кои не се. Алфа бил забележан од комунистичката власт што се инсталирала во Полска по војната со ветувања дека ќе ја обнови земјата, која барала соработка со него, а на која тој лесно се согласил откако бил сведок на ужасите на фашистичката окупација. Барањето на комунистичката власт писателите да стапат во нејзина одбрана укажува на нејзината свест дека книжевноста може да делува опасно и да ја разниша. Дополнително, романите, како оној напишан од Алфа откако се приклонил кон власта, придонесувале кон прифаќање на комунистичката идеологија, со што на некој, иако индиректен, начин станувале дел од владејачката пропаганда.

Интересен е и случајот на Бета од аспект на тоа колку голема може да биде улогата на книжевноста во разнишување на една владејачка идеологија, но и спротивното: колку може да се употреби во корист на зацврстување на еден режим. Според Милош, раната поезија на Бета е одлична; истовремено, Милош тврди дека „читав многу книги за концентрационите логори, но ниту една не беше толку стравична како расказите на Бета“ (Miloš 1985: 121). Но, штом се вклучил во комунистичката партија, тој целосно го загубил својот препознатлив стил на пишување, прифаќајќи ја догмата дека артизмот не треба да игра никаква улога во книжевноста и дека е поважно да се пишува разбирливо, гласно и тенденциозно, со што самиот во своите дела сè повеќе ја бришел разликата меѓу книжевноста и пропагандата. Употребата на книжевноста како пропаганда укажува на нејзината моќ, а фактот што неговите рани раскази биле целосно потиснати става до знаење дека постоел страв од моќта на книжевноста да поттикне сомнежи и да ги разниша системите на контрола.

Новата вера

За да ја искаже силината на принципите што сталинизмот ги ширел низ народите во Источна Европа, Милош го користи терминот Новата вера, а дијалектичкиот

материјализам врз кој таа слепо го темели своето владеење го нарекува – со голема буква – Методот. Всушност, она што Милош низ многубројни примери го покажува во *Заробениот ум* е дека во практиката понекогаш се покажува дека Методот не функционира, но да се признае тоа би значело да се загрози надмоќта на Москва. Затоа, секогаш, без разалика на реалноста, руската комунистичка власт инсистирала на доследноста на методот. Кога доследното расудување „наидува на спротивност со стварноста, [власта] наложува да не се обраќа внимание на емпиријата“ (Miloš 1985: 058) – оваа страшна практика на извртување на фактите од реалноста со цел да се усогласат со вештачки наметнатите принципи потсетува во голема мера на Орвеловата *Илјада деветстотини осумдесет и четврта*, роман што и самиот Милош го споменува во ова свое дело со чудење како е можно Орвел толку прецизно да ја знае психологијата на тоталитарните режими. Всушност, како што и самиот Милош наведува, постои неверојатна сличност меѓу она што го предвидел Орвел и она што се остварува во источноевропските земји опфатени од сталинизмот.

Слично, орвеловски, перверзијата на инсистирањето дека Методот е секогаш во право водат и во голем број други апсурдни ситуации, меѓу кои и сфаќањата за тоа зошто уметничките правци различни од социјалистичкиот реализам се сметаат за безвредни. Притоа, мошне сликовито, авторот за споредба дава пример со дијалектиката: „да се предвиди дека куќата ќе изгори, а потоа да се потури бензин покрај печката. Куќата гори, моите предвидувања се исполнети“ (Miloš 1985: 025). На ист начин функционира и сфаќањето за уметноста: „Дијалектика: да се предвиди дека уметничкото творештво кое не е во согласност со социјалистичкиот реализам ќе биде без вредност, а потоа да се смести уметникот во услови во кои таквото творештво е без вредност. Предвидувањата се исполнети“ (Miloš 1985: 025). Оваа застрашувачка извесност – јасно е – не се темели врз никакви предвидувања, туку се темели врз неизбежната и непобедливата намера секогаш да се биде во право. Тоа ја зацврстува власта на владејачкото место зашто во очите на народот е очигледно дека власта е секогаш во право. Најголемиот дел од силата на сталинистичкото раководство се наоѓал токму во овој пропаганден апарат, дури и повеќе отколку во оружјето.

Но Милош, и самиот предвидувајќи една можна иднина, ја анализира и слабоста на Методот. „Набљудувајќи ја грижата на Центарот за тоа науката и техниката да бидат во хармонија со Методот, интелектуалецот доаѓа до заклучок дека причина за падот на Империјата не мора да бидат силата и мудроста на Западот, туку токму скршнувањата во кои води Методот“ (Miloš 1985: 058). Значи, најголемата сила на Центарот може да се покаже и како негова најголема слабост токму поради слепото инсистирање на него дури и кога е видливо дека реалноста не се совпаѓа со она што се пропагира. За да го илустрира ова, Милош го дава примерот со прогласување на Менделовата генетика за погрешна од три причини: бидејќи е во спротивност со дијалектички применуваната Дарвинова теорија за селекција на видовите, бидејќи не дава задоволителни практични резултати во земјоделството, и бидејќи може да служи како основа за расистичката теорија зашто она што е подобро и она што е полошо во единката зависи од видот на гените. Ваквите не докрај објаснети и во голема мера нелогични причини за отфрлање на Менделовата генетика, која инаку во пракса се покажала како точна, е причина интелектуалците да почнат да се сомневаат во Методот. Оттаму, Милош заклучува дека скршнувањата од реалноста и од логиката до кои доведува Методот се и најголема слабост на сталинистичката власт.

Заробениот ум укажува на едно многу карактеристично однесување во источноевропските земји по Втората светска војна: потребата постојано да се глуми и да се однесува во согласност со бараните правила, дури и тогаш кога човековите вистински мисли и чувства се сосема спротивни. Во ваквите околности, секој збор што се изговара треба брзо да се оцени пред да излезе од уста бидејќи последиците би можеле да бидат далекусежни. Овој ужасен притисок наметнат врз секој поединец не се ограничува само на политичките ставови што би можеле да бидат изговорени, туку буквално секој потег во приватниот живот, секое движење, целосно ослободено од политика, на пример насмевка, „склоноста кон такви а не кон инакви кравати“, може да се интерпретира како знак за погрешна политичка наклонетост. Ваквата практика во која човекот нема апсолутно никаква слобода да ги искажува своите мисли, односно помудро е да се молчи за своите вистински убедувања, Милош ја нарекува „Кетман“, според термин употребен во книгата на Гобино *Religions et Philosophies dans l'Asie Centrale*.

Заклучок

Милош, поет, прозен писател и дипломат, останува најпознат по книгата *Заробениот ум*, во која фрла светлина врз причините за однесувањето на интелектуалците во репресивен режим. Овде ја разбива и цврсто втемелената предрасуда дека само личностите со силен ум и интегритет успеваат да се спротивстават на тоталитарните режими и да станат дисиденти. Всушност, според него, дисиденти станале не секогаш оние со најсилен ум, туку оние со најслаб стомак – односно, оние кои не можеле да ги поднесат притисоците на репресијата. Разумот може сè да рационализира, вели често Милош во своето дело, и може да си најде оправдувања зошто прифаќа некои навидум нечесни работи; но стомакот може да поднесе само ограничен количина репресија.

Користена литература:

- Franaszek, A. 2017. “Why Czesław Miłosz Still Matters”. *New York Times* 15 May 2017. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2017/05/15/opinion/why-czeslaw-milosz-still-matters.html> on October 6, 2017.
- Levine, Madeline G. 1988. “Warnings to the West: Czesław Miłosz’s Political Prose of the 1950ies”. In: *Between Anxiety and Hope: The Poetry and Writing of Czesław Miłosz*, ed. E. Morzejko.
- Milošević, N. “Socijalna psihologija staljinizma”. In: Česlav Miloš. *Zarobljeni um*. Prev. Petar Vujičić. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1985.
- Morzejko, E. ed. 1988. *Between Anxiety and Hope: The Poetry and Writing of Czesław Miłosz*. Edmonton: University of Alberta Press
- Williams, R. 1983. *Culture and Society*. 2nd ed. New York: Columbia University Press.
- Wroe, N. 2001. Czesław Miłosz’s words in: Nicholas Wroe. “The Guardian Profile: Czesław Miłosz, A Century’s Witness”. *The Guardian*, 10 November 2001.

Калина Малеска

УЛОГА КЊИЖЕВНОСТИ У ПОТКОПАВАЊУ
ПОЛИТИЧКЕ МОЋИ У *ЗАРОБЉЕНИ УМ* МИЛОША

Овај есеј истражује начин на који Чеслав Милош у *Заробљени ум* објашњава и труди се да надмине неспоразуме око тога зашто су тако велики део интелектуалаца из Источне Европе прихватили комунизам. Осим што темељито истражује општествено-историске околности да би боље разумео и објаснио мотиве писаца да напуште своји аутентични начин посања и приклоне се принципима социјалистичког реализма, Милош истражује и тему за то које су књижевне поступке и методе неких књижевних дјела успели у одређени период да раскринкују политички моћ у Полској. Четири централне главе у књизи дају портрете четворице полских интелектуалаца који су се приклонили комунистичком режиму. Док осуђује вакве поступке, Милош у исто време покушава да их објективно претстави и да да допринос у разумевању њихових мотива.

ⁱ Овој и неколку други пасуси од есејот се наоѓаат и во мојот поговор кон македонското издание на *Заробениот ум*, објавено во 2014 година (Скопје: Арс Ламина).

ⁱⁱ Цитатите од *Заробениот ум* се од српското издание на оваа книга објавено во 1985 година. Преводите на македонски се на авторката на оваа статија.